

บทที่ 2

แนวคิดและวิวัฒนาการในการควบคุมสถานประกอบการเพื่อสุขภาพของ ต่างประเทศและของประเทศไทย

กิจการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ มีพัฒนาการจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยด้านการดูแลสุขภาพด้วยศาสตร์ ศิลป์ และคุณประโยชน์จากพืชสมุนไพรไทย ผสมผสานกับความเป็นไทยที่ได้รับความนิยม และยอมรับจากผู้รับบริการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น จนมีอัตราการขยายตัวสูงขึ้นเป็นลำดับ และเนื่องจากเป็นกิจการที่ต้องเกี่ยวข้องกับการดูแลส่งเสริมสุขภาพโดยรวมของชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและการมารับการดูแลสุขภาพ ประเทศไทยจึงมีการสนับสนุนการบริการและการบริหารจัดการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพขึ้น

2.1 แนวคิดและวิวัฒนาการของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพในต่างประเทศ

2.1.1 ประวัติศาสตร์เพื่อสุขภาพ

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ “น้ำ” ถือเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาทางการแพทย์ รวมทั้งบทบาททางศาสนา บัลเนโอเทอราพี (Balneotherapy) คือ การอาบแช่ในน้ำแร่หรือการรักษาด้วยการอาบและลงแช่ในน้ำ เป็นการรักษาวิธีหนึ่งและเป็นต้นแบบของสปาในปัจจุบัน

ตั้งแต่ก่อนคริสตกาลจนถึงศตวรรษที่ 2 ได้มีการค้นพบวิธีการบำบัดด้วยน้ำในหลายพื้นที่ทั่วโลก กล่าวคือ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ของชาวบาบิโลเนียน อียิปต์ กรีก ฮีบรู เปอร์เซีย และชาวจีน ล้วนกล่าวถึงคุณสมบัติของน้ำในการรักษาความเจ็บป่วย ดังจะเห็นได้ว่า ชาวบาบิโลนเป็นชนชาติแรกที่เริ่มมีการอาบน้ำ โดยการอาบน้ำของคนเหล่านี้จะใช้ทั้งน้ำร้อนและน้ำเย็น หรือการอาบน้ำในแม่น้ำ ซึ่งถือกันว่าเป็นเป็นพิธีกรรมที่อุทิศให้แก่เทพเจ้าอีอา (Ea) ผู้เป็นเทพแห่งสายน้ำทั้งหมดบนผืนโลก

ส่วนชาวฮีบรู จากหลักฐานที่ค้นพบ คือ พิณัยกรรมโบราณของชาวฮีบรู ซึ่งได้มีการบันทึกว่า โรคภัยและความเจ็บปวดต่างๆ เกิดจากปีศาจและการลงทัณฑ์เนื่องจากบาป จึงมีพิธีกรรมการล้างบาปโดยใช้น้ำเป็นองค์ประกอบหลักในพิธีกรรมนี้

สำหรับชาวอินเดีย ในยุคแรกได้มีการใช้น้ำเพื่อการบำบัดรักษาโรคต่างๆ เช่นกัน โดยชาวอินเดียในสมัยนั้นเชื่อกันว่าน้ำเป็นตัวแทนของพระวิรุณ (Varuna) เทพเจ้าผู้เป็นที่เคารพนับถือตามคติศาสนาของชาวอินเดีย

ในทำนองเดียวกันชาวกรีก ในสมัยของเพริคลีส (Pericles) ในช่วงทศวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล มีความเชื่อกันว่าคุณสมบัติทางกายภาพของน้ำเป็นสิ่งที่ทำให้น้ำมีพลังในการรักษา

นักฟิสิกส์ผู้มีชื่อเสียง แนะนำการอาบน้ำด้วยน้ำร้อนและน้ำเย็น ชื่อว่า ฮิปโปเครติส (Hippocrates) เขาพบว่า การราดน้ำเย็นลงบนศีรษะช่วยให้นอนหลับได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดความเจ็บปวดในดวงตาและหู ด้วยเหตุนี้เอง ฮิปโปเครติสจึงเป็นบุคคลแรกที่บันทึกกฎแห่งความตรงกันข้าม คือ ใช้ความเย็นนำมาซึ่งความร้อน (cold affusions recall the heat) ชาวกรีกและโรมัน รวมถึงชนอื่นๆ มีความคิดเห็นคล้ายกันในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพและความสะอาดของร่างกาย ชาวโรมันยึดหลักความคิดนี้และได้นำไปต่อยอด โดยการสร้างสถานที่อาบน้ำให้อยู่ใจกลางเมือง จึงทำให้การอาบน้ำกลายเป็นศูนย์กลางการรวมตัวของชาวโรมันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สถานที่อาบน้ำของชาวโรมันประกอบด้วย Frigidarium คือ สระน้ำเย็น Tepidarium คือ สระน้ำที่มีอุณหภูมิสูงขึ้นหรือน้ำอุ่น และ Caldarium คือ สระน้ำร้อน โดยจะมีการแยกสระน้ำระหว่างชายและหญิง สถานที่อาบน้ำลักษณะเช่นนี้จะพบได้ในเมืองบาส (Bath) ของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นหนึ่งในแหล่งที่สามารถอนุรักษ์สถานที่อาบน้ำต้นแบบของโรมันได้ดีที่สุด และน้ำที่อยู่ในสระยังคงไหลมาตามท่อที่ช่างชาวโรมันขุดไว้ตั้งแต่คริสต์ศักราช 110¹

ในช่วงศตวรรษที่ 3 แพทย์ชาวกรีกจำนวนมากเดินทางมายังกรุงโรม ประเทศอิตาลี และแนะนำให้ชาวโรมใช้น้ำในการรักษาโรคต่างๆ เช่น โรคผิวหนัง โรคกระเพาะ รวมถึงโรคเกิดจากหน้าที่ของไตและระบบทางเดินปัสสาวะบกพร่อง หากพบว่าส่วนใดของร่างกายมีอาการบวม น้ำ นายแพทย์เซลซุส (Celsus) แพทย์ฝึกหัดในกรุงโรมจะแนะนำให้แช่ตัวในน้ำเย็น โดยให้ระดับน้ำสูงถึงคอเพื่อลดอาการบวมนี้ ซึ่งการรักษาชนิดนี้ในปัจจุบันยังสามารถพบเห็นได้ในเมืองบาสเช่นกัน²

ต่อมาในช่วงปลายสมัยจักรวรรดิโรมันจนถึงยุคที่อาณาจักรโรมันล่มสลายเป็นยุคที่อำนาจในการปกครองของชาวโรมันได้ลดลง ทำให้การดูแลรักษาหรือบำบัดอาการเจ็บป่วยด้วยน้ำก็ลดลงตามไปด้วย แต่ในยุคนี้ก็ยังมีกรใช้น้ำในการรักษาบำบัดอาการเจ็บป่วยให้เห็นอยู่บ้างแถวบริเวณประเทศอังกฤษ³

¹ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. (ม.ป.ป.) *เอกสารความรู้ผู้ดำเนินการสปาเพื่อสุขภาพ*. กรุงเทพฯ : เอ็มเอส คอร์ปอเรชั่น. หน้า 8.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

³ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. *อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1*. หน้า 10.

ครั้นถึงช่วงยุคกลาง (The Middle Age) มีเพียงโรงเรียนแพทย์ในเมืองซาเลอโน (Salerno) ประเทศอิตาลีเท่านั้นที่นำเอาหลักการบำบัดรักษาด้วยน้ำเย็นของฮิปโปเครติสมาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งในช่วงนี้ยังเป็นยุคที่เริ่มมีการค้นพบน้ำพุร้อนที่บริเวณตอนกลางของทวีปยุโรป และเมืองบูดาเปสต์ (Budapest) ของประเทศฮังการี⁴

แหล่งสปาที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนี้ คือ เมืองคาร์ลสแบด (Carlsbad) ปัจจุบันทรากันในชื่อเมืองคาร์โลวี วารี (Karlovy Vary) สาธารณรัฐเชค ซึ่งพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 4 แห่งสเปน พบเมืองนี้ในขณะที่เสด็จออกล่าสัตว์ในปี ค.ศ. 1347 (พ.ศ. 1890) เมืองนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ถึงกับต้องมีการเรียกเก็บค่าบำรุงสถานที่ในปี ค.ศ. 1351 (พ.ศ. 1894) เป็นต้นมา

บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มวิธีการอาบน้ำ โดยการปล่อยให้กระแส น้ำไหลผ่านร่างกายดังเช่นทุกวันนี้ คือ พียัตโต ทูสสิกาโน (Pietro Tussignano) ซึ่งเขาได้ริเริ่มวิธีการดังกล่าวในสระน้ำของเมืองบอร์มีโอ (Bormio) ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 1336 (พ.ศ. 1879) ซึ่งถือเป็นต้นแบบของการอาบน้ำมาจนถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าในราวศตวรรษที่ 15 ถึง 17 แพทย์ชาวยุโรปบางกลุ่มสนับสนุนให้นำน้ำกลับมาใช้ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการบำบัดรักษาอีกครั้งปี ค.ศ. 1697 (พ.ศ. 2240) เซอร์ จอห์น ฟลอยเยอร์ (Sir John Floyer) ใช้การบำบัดรักษาด้วยความร้อนและเย็นจากอุณหภูมิ น้ำที่อาบ และในปี ค.ศ. 1747 (พ.ศ. 2290) จอห์น เวสลีย์ (John Wesley) ได้ตีพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับวาริบำบัด ด้วยแนวคิดที่ว่า วาริบำบัดเป็นการรักษาโรคและอาการเจ็บป่วย เขาอาศัยเซบาสเตียน นิพพ์ (Sebastian Kniepp) นักบวชชาวบาวาเรียน คิดค้นได้ทฤษฎีว่าด้วยการใช้ความร้อนที่ง่ายและเป็นธรรมชาติที่สุด และได้ใช้ความเย็นกระตุ้นระบบประสาทและระบบการไหลเวียนของร่างกาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ต่อมา ศาสตราจารย์วินเทอร์วิทซ์ (Professor Winterwitz) แห่งกรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ได้ทำการศึกษาทดลองทางวิทยาศาสตร์และจัดตั้งมูลนิธิเกี่ยวกับวาริบำบัดสมัยใหม่ จึงทำให้สปาเริ่มเป็นที่นิยมอีกครั้ง และดึงดูดผู้ที่สนใจในการรักษาอาการป่วยให้เข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมาก⁵

การบริการในสปาได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างพิถีพิถันและประณีตบรรจงมากขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน ประกอบกับผู้ที่ให้บริการเริ่มมีความรู้ความสามารถ ในการบำบัดรักษาอย่างถูกต้อง ได้มาตรฐานระดับมืออาชีพ การบำบัดรักษาอย่างพิถีพิถัน ไม่อาจตอบตามผู้คนที่ได้ถือค่อไป นักบำบัดเริ่มพิจารณาให้ผู้รับบริการได้รับการเยียวยาทั้งวิธีอาบ อบ แช่ รวมถึงการดื่มน้ำสะอาดหรือน้ำแร่ตามธรรมชาติ สปาจึงเริ่มประสบความสำเร็จอย่างงดงามและพัฒนารุดหน้าอย่างรวดเร็ว จนในที่สุดมีการขยายประเภทการให้บริการออกไปยังด้านอื่นๆ เช่น กัตตาการ บ่อนคาสิโน แหล่ง

⁴ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 10.

⁵ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 11.

บันเทิง เช่น การแสดง ซึ่งวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสปาเพื่อใช้ในการเป็นสถานบำบัดเพื่อสุขภาพ
 ค่อยๆ เลื่อนหายไป ถูกแทนที่ด้วยภาพลักษณ์ของสถานที่พักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อผ่อนคลายมาก
 ขึ้น โดยสปาที่ยังคงรักษาแนวคิดเดิมให้ป็นศูนย์กลางแห่งสุขภาพ จึงกลายเป็นที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่ง
 ว่า เฮลท์ ฟาร์ม (Health farm)⁶ ดังที่ปรากฏอยู่หลายประเทศในปัจจุบันนี้

2.1.2 แนวคิดและวิวัฒนาการของสปาเพื่อสุขภาพ

Encyclopedia Britannica, 2008 บันทึกว่า ในปี ค.ศ. 1362 (พ.ศ. 1995) มีการตั้งชื่อเมือง
 เล็กๆ ทางตะวันออกของประเทศเบลเยียมว่า “สปา” ซึ่งได้พบว่ามีแหล่งน้ำพุร้อนที่ตั้งอยู่ในดินแดน
 ที่เรียกว่า เทือกเขาแห่งอาร์เดนเนส (Ardennes Mountains) สำหรับใช้ในการดูแลสุขภาพ เมืองนี้
 ได้รับการขนานนามว่า “Gem of the Ardennes” การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมยังรวมถึงการทำ
 สมาธิ การฝึกลมหายใจ การออกกำลังกาย สปาเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ชาวยุโรปชั้นสูงในยุคศตวรรษที่
 17 นิยมมาพักผ่อน อาบน้ำแร่ และเล่นคาสีโนกันมาก⁷

ในสมัยโบราณชาวกรีกนิยมการอาบน้ำและแช่น้ำเป็นอย่างมาก โดยมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ
 และท่อส่งน้ำมายังอ่างเก็บน้ำ วิธีการเช่นนี้มีขึ้นตั้งแต่ 500 ปีก่อนคริสตกาล แต่ชาวโรมันได้นิยม
 การใช้น้ำเพื่อเป็นการรักษาบำบัดโรคต่างๆ ต่อมาได้พัฒนาเป็นการอาบน้ำอุ่น มีการสร้างที่อาบน้ำ
 กระจายอยู่ทั่วไปในอาณาจักรโรมัน ซึ่งหลังจากอาณาจักรโรมันหมดสิ้นอำนาจแล้วมีเมืองในทวีป
 ยุโรปอีกหลายเมืองได้เริ่มใช้การบำบัดด้วยน้ำ โดยเมืองที่มีชื่อเสียงด้านสปา ได้แก่ เมืองบาเดน ใน
 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และที่เมืองบาร ประเทศอังกฤษ นอกจากนี้ประเทศแถบเอเชีย เช่น
 ประเทศญี่ปุ่น ก็นิยมสร้างแหล่งอาบน้ำแร่ท่ามกลางธรรมชาติมาแต่โบราณ⁸

ค.ศ. 1551 (พ.ศ. 2094) วิลเลียม สลิงบี (William Slingby) ค้นพบแหล่งน้ำแร่ในประเทศ
 อังกฤษ จึงตั้งชื่อให้แหล่งน้ำแร่ที่ตนเองพบว่า “English Spa”

ในปัจจุบัน สปายุคใหม่ จะมีการผสมผสานศาสตร์ระหว่างการบำบัดเพื่อสุขภาพที่ดีทั้ง
 ร่างกายและจิตใจหลายอย่างมารวมกันไว้ เช่น การออกกำลังกาย การฝึกโยคะ การฝึกสมาธิ อาหาร
 เพื่อสุขภาพ การนำประโยชน์ของสมุนไพรมาใช้ การนวดด้วยน้ำมันหอมระเหย การนวดเท้า การ
 กดจุด หรือแม้กระทั่งการฝังเข็ม ตลอดจนถึงกรรมวิธีการเสริมความงามต่างๆ ซึ่งสปาแต่ละแห่งใช้
 เป็นจุดขาย แม้ว่าสปาแต่ละแห่งจะมีบริการที่ต่างกันบ้าง แต่หัวใจของสปาก็คือ การสร้างความรู้สึก

⁶ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อังแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 11.

⁷ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อังแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 12.

⁸ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อังแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 13.

ผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งกายและจิตใจ โดยเน้นความสุขจากการผ่อนคลายที่เกิดจากรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส⁹

2.2 แนวคิดและวิวัฒนาการของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพในประเทศไทย

2.2.1 วิวัฒนาการของการดูแลสุขภาพแผนไทย

การดูแลสุขภาพแผนไทยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัย

ได้เริ่มมีการบำบัดเกี่ยวกับสุขภาพ โดยในศิลาจารึกที่ค้นพบที่จังหวัดสุโขทัยนั้น ได้มีการเขียนถึงการนวดเพื่อความผ่อนคลายเอาไว้

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในยุคกรุงศรีอยุธยาพบว่า รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้มีการรวบรวมตำรับยาต่างๆ ขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” การแพทย์แผนไทยรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะการนวดไทย ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้มีการแบ่งส่วนราชการด้านการแพทย์ให้กรมหมอนวด ต่อมาศาสตร์การนวดไทยบางส่วนได้สูญหายไปเนื่องด้วยภาวะสงคราม

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์) ขึ้นเป็นพระอารามหลวง พ.ศ. 2331 และโปรดให้มีการจารึกตำรายา และทฤษฎีฤกษ์คัตคนไว้ตามศาลาราย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้ปั้นรูปฤกษ์คัตคน 80 ท่า และหล่อด้วยสังกะสีผสมดีบุก เรียกว่า ชิน มีโคลงสี่สุภาพอธิบายประกอบ และจารึกสรรพวิชาการนวดไทยลงบนแผ่นหินอ่อน 60 ภาพ แสดงถึงจุดนวดแต่ละจุดอย่างละเอียด ประดับไว้บนผนังศาลารายและเสาศาสนาในวัดโพธิ์ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพเขียนในรัชกาลที่ 4 ที่วัดมัทธมนิवास จังหวัดสงขลา จำนวน 40 ท่า และพบการปั้นฤกษ์คัตคนที่วัดนางโรยอีก 10 กว่าท่า เมื่อการนวดแผนไทยเริ่มแพร่หลายเป็นวงกว้าง ทำให้ชาวต่างชาติสนใจที่จะได้รับบริการนวดไทยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการนวดแบบราชสำนักหรือนวดแบบเขลยศักดิ์ ด้วยความโดดเด่นของศิลปะการนวดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และคุณภาพของสมุนไพรที่ถูกนำมาใช้อย่างมีคุณภาพ ทำให้การนวดไทยและการดูแลสุขภาพด้วยวิถีไทย เป็นที่นิยมในหมู่ของชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก จนเกิดการ

⁹ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 13.

ผสมผสานการนวดแผนไทยเข้ากับธุรกิจสปา เป็นการจัดรูปแบบการบริการที่ผสานความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย เรียกว่า สปาไทย (Thai Spa)¹⁰

2.2.2 วิวัฒนาการของสปาในประเทศไทย

สปาได้เริ่มมีการพัฒนารูปแบบอย่างเป็นระบบเมื่อประมาณ พ.ศ. 2538 โดยนายบุญชู โรจนเสถียร อดีตรองนายกรัฐมนตรี นักการเงิน และนักการเมือง ได้ก่อตั้ง “ชีวาศรม” รีสอร์ทสุขภาพแห่งแรกของประเทศไทย ด้วยเล็งเห็นว่า สุขภาพที่ดีคือชีวิตที่ดี

การดูแลสุขภาพด้วยวิธีการตามธรรมชาติ ในประเทศไทยนั้นได้รับความสนใจมากขึ้นด้วยวิสัยทัศน์อันยาวไกลของ นายบุญชู โรจนเสถียร จากการที่รับบริการบริการส่งเสริมสุขภาพในเฮลท์ฟาร์มแถบประเทศยุโรปตะวันออก ทำให้เห็นประโยชน์และให้ความสำคัญต่อธุรกิจเพื่อสุขภาพมากขึ้น จึงได้ตัดสินใจเปลี่ยนบ้านพักตากอากาศของครอบครัวตนเอง ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นรีสอร์ทสุขภาพ ชื่อ “ชีวาศรม”¹¹

ในระยะเริ่มต้น ชีวาศรมถูกกำหนดว่าจะต้องให้ได้มาตรฐานตามแบบของยุโรปและมาตรฐานด้านสุขภาพ ทำให้ต้องพัฒนาด้านต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะเรื่องบุคลากร ต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติเข้ามาเพื่อช่วยพัฒนาคนไทยให้สามารถรับช่วงการบริหารงานและและการบริการอย่างเป็นระบบต่อไปได้ดังเช่นในปัจจุบัน

จากการเริ่มต้นธุรกิจสปาเพื่อสุขภาพของชีวาศรม จุดประกายให้โรงแรมระดับ 5 ดาว ทั่วประเทศไทยเริ่มมีการเพิ่มบริการสปาในโรงแรม กล่าวคือ¹²

พ.ศ. 2538 ชีวาศรม อินเตอร์เนชั่นแนล เฮลท์ รีสอร์ท (Chiva-Som International Health Resort) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

พ.ศ. 2538 บันยันทรีสปา (Banyan Tree Spa) โรงแรมบันยันทรี ภูเก็ต

พ.ศ. 2539 เดอะแกรนด์สปา (The Grande Spa) โรงแรมเชอราตัน แกรนด์ สุขุมวิท

พ.ศ. 2551 เจ ดับบลิว เฮลท์คลับ แอนด์ สปา (JW's Health Club & Spa) โรงแรมเจดับบลิว แมริออท

พ.ศ. 2556 เดอะ รอยัล เฮลท์ สปา (The Royal Health Spa) โรงแรม เลอ เมอริเดียน ปัจจุบันคือ โรงแรมอินเตอร์คอนติเนนตัล กรุงเทพฯ

ระหว่างวันที่ 28-30 เมษายน พ.ศ. 2543 ได้มีงานประชุมสัมมนา ISPA Asian Pacific Summit 2000 ที่โรงแรมเชอราตัน แกรนด์ ลาгуน่า จังหวัดภูเก็ต โดยมีรองนายกรัฐมนตรี นายกร

¹⁰ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 14.

¹¹ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 15.

¹² กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 16.

ทัพพะรังสี ให้เกียรติเป็นประธานเปิดงาน และ นายบุญชู โรจนเสถียร อธิบดีรองนายกรัฐมนตรีและผู้ก่อตั้ง ชีวาสม อินเตอร์เนชั่นแนล เฮลท์ริสอร์ท ให้เกียรติเป็นวิทยากรรับเชิญ โดยมีผู้ร่วมงานจากหลายประเทศ ทั้งผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ เครื่องมือ และผลิตภัณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพสาขาต่างๆ โดยมีผู้ประกอบการชาวไทยและผู้สนใจเข้าร่วมชมงานอย่างคับคั่ง

สปาไทย ได้รับการพัฒนามาตรฐานจนขยายตัวอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว จึงทำให้การพัฒนาบุคลากรไม่เพียงพอต่อความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ความนิยมที่เพิ่มมากขึ้นอาจกลายเป็นช่องทางแสวงหากำไรและรายได้ที่ไม่สุจริต ของกลุ่มคนที่ฉวยโอกาสทำธุรกิจแอบแฝงภายใต้ชื่อสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในขณะที่กลุ่มผู้ประกอบการสปาได้มีการรวมตัวกันเป็นสมาคมสปาไทย และได้เข้าพบผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุข ขอให้พิจารณากำหนดมาตรฐานสถานประกอบการและการบริการสปาเพื่อสุขภาพของประเทศไทย

รัฐบาลได้เริ่มจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย (พ.ศ. 2547-2551) โดยมีกระทรวงสาธารณสุขเป็นเจ้าภาพหลักของแผนนี้ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพจึงเริ่มมีบทบาท โดยส่งเสริมให้เกิดการบริการที่ได้มาตรฐานและถูกต้อง ด้วยการกำหนดมาตรฐานสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ ออกเป็นประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดสถานที่เพื่อสุขภาพ หรือเพื่อเสริมสวย มาตรฐานของสถานที่ การบริการ ผู้ให้บริการ หลักเกณฑ์ และวิธีการตรวจสอบเพื่อการรับรองให้เป็นไปตามมาตรฐานสำหรับสถานที่เพื่อสุขภาพ หรือเพื่อเสริมสวยตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 ฉบับลงวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2547 เพื่อรับรองมาตรฐานสถานประกอบการ ผู้ดำเนินการ และผู้ให้บริการเป็นครั้งแรก โดยได้แยกสถานประกอบการเพื่อสุขภาพออกจากสถานบริการที่เป็นอาบอบนวดอย่างชัดเจน

ต่อมาจึงได้พัฒนากฎหมายเป็นพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ระบุไว้ คือ “โดยที่กิจการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพเป็นกิจการด้านบริการที่สร้างงานและสร้างรายได้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก และเป็นกิจการที่ได้รับความเชื่อมั่นจากผู้รับบริการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาช้านาน จึงมีผู้ประกอบการกิจการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี แต่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายมากำกับดูแลการดำเนินกิจการนี้เป็นการเฉพาะ ผู้ประกอบการ ผู้ดำเนินการ และผู้ให้บริการจำนวนมากยังขาดความรู้และทักษะในการประกอบกิจการ และการให้บริการของสถานประกอบการเพื่อสุขภาพส่วนใหญ่ไม่ได้มาตรฐาน ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพ ร่างกาย หรือจิตใจของผู้รับบริการ ประกอบกับมีผู้ใช้คำว่าสถานประกอบการเพื่อสุขภาพในการประกอบกิจการแฝงอย่างอื่น อันส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้รับบริการชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีต่อกิจการ

สถานประกอบการเพื่อสุขภาพเป็นอย่างมาก สมควรมีกฎหมายที่กำกับดูแลการประกอบกิจการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพขึ้นเป็นการเฉพาะ เพื่อให้การดำเนินกิจการดังกล่าวเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน อันเป็นการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและคุ้มครองผู้บริโภค จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้” ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2559 และมีผลบังคับใช้วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2559 โดยมีเป้าหมายเพื่อการคุ้มครองผู้ประกอบการ ผู้ดำเนินการ ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการด้วยคุณภาพมาตรฐานระดับสากลและเพื่อการบริการสุขภาพที่ปลอดภัย อันเป็นการพิทักษ์สิทธิของประชาชนและนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกให้เชื่อมั่นในบริการสุขภาพของผู้ให้บริการชาวไทย¹³

บทบาทของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประกอบการมากขึ้น ด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้แก่ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก พัฒนาหลักสูตรการนวดไทยเพื่อใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในการผลิตบุคลากรด้านการนวดไทยเพื่อสุขภาพ โดยเน้นด้านการนวดเพื่อความผ่อนคลายเป็นหลัก ชื่อหลักสูตรการนวดไทย 80 ชั่วโมง และกรมสนับสนุนบริการสุขภาพได้เริ่มดำเนินการรับรองหลักสูตรการอบรมผู้ให้บริการในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา และในเวลาเดียวกันได้เริ่มพัฒนาหลักสูตรกลางของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ โดยในระยะแรกมี 7 หลักสูตร ต่อมาปี พ.ศ. 2538 ได้ประกาศหลักสูตรกลางที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการขอรับรองหลักสูตร ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง กำหนดสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวย มาตรฐานของสถานที่ การบริการ ผู้ให้บริการ หลักเกณฑ์ และวิธีการตรวจสอบเพื่อการรับรองให้เป็นไปตามมาตรฐานสำหรับสถานที่เพื่อสุขภาพหรือเพื่อเสริมสวย ตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509, พ.ศ. 2551 จำนวน 12 หลักสูตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 ได้มีการทบทวนและพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรกลางให้มีมาตรฐานเพิ่มมากขึ้น มีการพิจารณยกเลิกหลักสูตรการให้บริการสุขภาพ 300 ชั่วโมง จนปัจจุบันมี 11 หลักสูตร ซึ่งมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย ที่สนับสนุนให้เกิดมาตรฐานการบริการ บุคลากร และธุรกิจ โดยรวมด้วยการรับรองหลักสูตรของสถาบันและวิทยากรผู้สอน รับรองผู้ให้บริการ และออกใบอนุญาตผู้ดำเนินการ ทำให้เกิดการเรียนการสอนหลักสูตรการบริการเพื่อสุขภาพ การนวดด้วยศาสตร์ต่างๆ การเสริมความงาม ฯลฯ ในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัย วิทยาลัย อาชีวศึกษา และโรงเรียนเอกชนนอกระบบ เป็นต้น¹⁴

¹³ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 17.

¹⁴ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 18.

2.2.3 ประวัติการนวดไทย

การนวดแบบไทยนี้ ไม่มีการค้นพบประวัติที่ถูกต้อง คงมีเพียงการประมาณจากหลักฐานที่มีอยู่ ซึ่งทำให้เข้าใจว่าการนวดแบบไทยมีมานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะพื้นฐานการนวดนั้นมาจากการใช้มือ กด คลำ ถูบ ไปตามร่างกาย เพื่อผ่อนคลายความเจ็บปวดและคลายความเมื่อยล้า ซึ่งแบบแผนเป็นเอกลักษณ์ว่าเป็นการนวดของไทยเรานั้น เริ่มที่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีการบันทึกไว้ว่า การแพทย์แผนไทยของเรานั้นอยู่ในยุครุ่งเรืองที่สุด ซึ่งมีการตรวจสอบตำราต่างๆ มีการตั้งกรมหมอนวด และยังมีกรมหมอดา กรมหมอเด็กขึ้น ชาวบ้านนิยมการรักษาแบบไทยกันมากขึ้น ซึ่งทำให้การนวดไทยหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งในการบำบัดรักษาที่ควบคู่ไปกับสมุนไพรในสมัยนั้น ซึ่งยังคงมีการแต่งตำราการนวดได้อย่างเป็นแบบแผน มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบด้วย

สำหรับในสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยานั้น น่าจะมีการนวดชนิดนี้เกิดขึ้นแล้ว เพราะชาวอยุธยาประชาชนชั้นเจ้าคนนายคนบางคนมักจะให้บ่าวไพร่ทำการนวดเพื่อผ่อนคลายความปวดเมื่อยต่างๆ หลังจากเสร็จจากการทำงาน¹⁵

หลังจากผ่านยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรีมีสงครามเกิดขึ้น ทำให้ตำราตำราการแพทย์ต่างๆ ได้ถูกเผาทำลายไปเป็นจำนวนมากรวมทั้งตำราการนวดไทยนี้ด้วย แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะทำการรักษาวิธีการเกี่ยวกับการนวดไว้ โดยต่อมายุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการสั่งให้จัดรวบรวมความรู้ทางการแพทย์แผนไทยไว้ที่วัดโพธิ์ โดยได้สกัดความรู้และปั้นหุ่นฤๅษีติดตนเป็นจำนวนมากเก็บรักษาไว้ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการปลูกวิชาการแพทย์แผนไทยขึ้นมาอีกครั้ง¹⁶

ในสมัยของรัชกาลที่ 4 ประเทศไทยเราเริ่มมีการติดต่อกับชาวตะวันตกมากขึ้น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนทั้งในเรื่องของวัฒนธรรม การดำรงชีวิต การดูแลรักษาโรคต่างๆ โดยได้เปลี่ยนมาใช้ยาเม็ด ยาฉีด แทนการใช้สมุนไพรเหมือนในสมัยก่อนซึ่งการนวดไทยก็ถูกผลกระทบนี้เช่นกันแต่ก็ไม่มากเท่าการใช้สมุนไพร การนวดไทยยังคงมีการใช้สืบต่อมาเรื่อยๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่เข็ดหน้าชูตาเหมือนสมัยก่อนก็ตาม หมอนวดไทยที่มีฝีมือยังคงมีอยู่ในทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ได้มีหมอนวดเก่งๆ อยู่มาก และได้มีการสืบทอดความรู้ต่อกันมา แต่เป็นการสอนการนวดที่สอนกับแบบตัวต่อตัวและมักจะสอนให้เฉพาะญาติหรือคนสนิทของตนเองเท่านั้น จึงทำให้ความสามารถเฉพาะตัวของการนวดไทยสูญหายไปพร้อมๆ กับการจากไปของหมอนวดนั้นๆ วิชาการนวดไทยจึงไม่ค่อยแพร่หลายเท่าที่ควร¹⁷

¹⁵ มานพ ประภาษานนท์. (2543). *นวดไทย สัมผัสบำบัดเพื่อสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์. หน้า 9.

¹⁶ มานพ ประภาษานนท์. *อ่างแล้วเชิงอรรดที่ 16*. หน้า 10.

¹⁷ มานพ ประภาษานนท์. *อ่างแล้วเชิงอรรดที่ 16*. หน้า 11.

การนวดเท้าที่มีอยู่ในยุคปัจจุบันนี้ก็เป็น การสืบทอดวิชาที่เหลืออยู่ ซึ่งจะมีมากน้อยเท่าใด นั้นคงจะต้องมีการปรับปรุงและศึกษาค้นคว้ากันอีกต่อไป เพื่อให้การนวดไทยเจริญก้าวหน้าขึ้นมา อีกครั้ง แม้กระนั้นการนวดไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมิมีของดีอยู่มาก ยังสามารถบำบัดรักษาอาการ เจ็บป่วยและช่วยส่งเสริมสุขภาพได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันดูเหมือนว่าการนวดไทยจะเริ่ม เป็นที่สนใจของประชาชนอีกครั้ง และไม่ใช่แต่เฉพาะประชาชนชาวไทยเท่านั้น คนทั่วโลกที่รู้จัก การนวดไทยก็ให้การยอมรับนับถือเช่นกัน¹⁸

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจนวดและสปาเพื่อสุขภาพ

ธุรกิจสปาเริ่มมีให้บริการในประเทศไทยประมาณปี พ.ศ 2542 ซึ่งในช่วงนี้มีจำนวนสปา เปิดให้บริการเพียงไม่กี่ราย โดยรูปแบบของสปาเหล่านี้เป็นสปาแบบให้บริการครบวงจร โดยจะ ให้บริการอยู่ในโรงแรมชั้นนำต่างๆ ซึ่งเกิดจากหลายรูปแบบ ทั้งแบบสถานที่ให้มีความหรูหรา มี รายการให้บริการหลากหลายโดยจับตลาดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงามต่างๆ แต่เมื่อกระแสความหวังไขใน สุขภาพด้วยวิถีธรรมชาติบำบัดได้รับความนิยมสูงขึ้น ทำให้ตลาดสปามีการขยายตัวโดยเกิดเป็น ธุรกิจเดี่ยวสปาที่ให้บริการสปาแบบไม่มีห้องพักให้บริการ มีการนวดแบบให้บริการที่ไม่ยุ่งยาก เกิดขึ้นมากมายใน 2-3 ปีที่ผ่านมา ทำให้สถานให้บริการสปาในรูปแบบของสแตนอโลนที่มีการ ตกแต่งสถานที่หรูหราเกิดขึ้นมากมาย ตลอดจนเกิดสถานให้บริการสปาแบบห้องแถวที่ให้บริการ นวดและเสริมความงามในแบบต่างๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของตลาดไปยังผู้บริโภคระดับกลาง¹⁹

การตลาดสปาในปัจจุบันจะพบว่า มีลักษณะของการกระจายและกระจุกตัวของสถาน ให้บริการสปาดังกล่าว คือ ในแต่ละพื้นที่จะมีสปาแบบสแตนอโลนและสปาในโรงแรมเปิด ให้บริการกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดใหญ่ๆ ที่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวก็ตาม เช่น ย่านถนนสุขุมวิท ย่านถนนสาทร จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดภูเก็ต เกาะสมุย หัว หิน โดยส่วนใหญ่ในพื้นที่ของแต่ละแห่งจะมีปริมาณการกระจุกตัวของสถานให้บริการสปาอยู่ มากมายในแต่ละพื้นที่ แต่ละพื้นที่ที่มีการกระจุกตัวล้วนแต่เป็นแหล่งย่านธุรกิจและแหล่งที่มี ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักมุ่งตลาดเป้าหมายที่เป็นธุรกิจ นักท่องเที่ยว หรือ ชาวต่างชาติ²⁰

¹⁸ มานพ ประภาชานนท์. อ่างแล้ว เจริญครั้งที่ 16. หน้า 12.

¹⁹ ไพฑูรย์ หอมสุวรรณ. (2555). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค ศึกษากรณีผู้ใช้บริการนวดและ สปาเพื่อสุขภาพ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก. หน้า 48.

²⁰ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเจริญครั้งที่ 1. หน้า 49.

2.3 การแบ่งลักษณะธุรกิจนวดและสปาเพื่อสุขภาพ

การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมสุขภาพแผนไทย ได้นำเอาภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ จึงทำให้คำว่า สปา เป็นคำรวมๆ ที่นำเอาวิธีการดูแลสุขภาพอย่างอื่นร่วมด้วย เช่น การนวดไทย การอบ ประคบ การใช้น้ำหอม การใช้สมุนไพรไทยๆ การใช้กลิ่นหอมจากธรรมชาติ ฯลฯ จึงทำให้สปามีความหมายที่หลากหลายมากขึ้นในประเทศไทย จึงได้มีการแบ่งลักษณะสปา ออกเป็น 3 ลักษณะ โดยยึดหลักตามแนวองค์ความรู้²¹

1) สปาแบบตะวันตก (Western Spa) ได้แก่ การบริการสปาที่ใช้น้ำเป็นหลัก โดยมีวิธีการและมีมาตรฐานมาจากประเทศทางตะวันตก ซึ่งสปาแบบตะวันตกนี้จะมีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น การอบซาวน่า การแช่น้ำในอ่างน้ำวน การอาบน้ำแร่ เป็นต้น รวมไปถึงการออกกำลังกาย ซึ่งสปาประเภทนี้จะต้องมีการใช้เครื่องมือต่างๆ ในการให้บริการด้วย โดยเครื่องมือเหล่านี้มีราคาแพงและส่วนมากเป็นเครื่องมือที่นำเข้าจากต่างประเทศ ผู้ให้บริการจึงต้องเรียนรู้การใช้เครื่องมือที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้ที่มาใช้บริการ

เทคนิคการนวดสปาตะวันตกหลายๆ รูปแบบจะช่วยให้ผู้นวดสามารถเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสมกับผู้รับบริการแต่ละราย ลักษณะเทคนิคการนวดสปาตะวันตก มีดังนี้

ก) นวดสวีดิช (Swedish massage) มีวิธีนวดโดยจะใช้เทคนิคไอโอโน I-onostroking kneading และ friction คือ การลงน้ำหนักไม่มากซึ่งมีแรงกระทำเพียงผิวส่วนบนของร่างกาย ดังนั้น จึงต้องใช้น้ำมันมาช่วยในการนวดด้วย บางแห่งจึงเรียกการนวดเช่นนี้ว่า นวดน้ำมัน

ข) นวดอโรมา (Aromatic massage) คล้ายการนวดสวีดิชนั่นเอง แต่ในการเลือกใช้น้ำมันจะเป็นน้ำมันหอมระเหยที่สกัดจากส่วนต่างๆ ของพืช

ค) นวดเซลลูไลท์ (Cellulite massage) ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ วิธีการเฉพาะเพื่อช่วยให้เกิดการไหลเวียนของน้ำเหลืองและการไหลเวียนของเลือดดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เนื้อเยื่อที่เกี่ยวพันของกระเปาะเซลลูไลท์อ่อนตัวลง โดยผู้ที่มารับบริการต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การรับประทานอาหารที่ถูกต้องด้วย เพื่อให้การนวดนั้นมีประสิทธิผลและเห็นผลลัพธ์ได้ชัดเจนขึ้น

ง) การนวดแบบ Petri sage และการนวดอีกหลายวิธีพบว่าผลทางกลศาสตร์ช่วยสลาย fat globules และส่งเสริมให้มีการซึมผ่านเข้าไปยังระบบน้ำเหลือง ที่สำคัญกว่านั้นคือเกิดผลกระตุ้นทางจิตใจและเป็นการให้กำลังใจกับผู้รับบริการเป็นอย่างดีซึ่งส่วนใหญ่ผู้มาใช้บริการไม่ได้นึกถึงข้อนี้กัน

²¹ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 54.

2) ไทยสปา (Thai Spa) เป็นสถานบริการทางสุขภาพที่ใช้น้ำเป็นหลัก มีมาตรฐานการให้บริการแนวเดียวกับประเทศตะวันตก มีการประยุกต์ภูมิปัญญาทางตะวันออกมาผสมผสานด้วยการบริการแบบไทย เน้นการผ่อนคลายแบบไทยๆ และอาจมีอาหารบำรุงสุขภาพเข้ามาเสริมด้วย ส่วนอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีไว้บริการลูกค้าเน้นใช้ของไทยแทนอุปกรณ์จากตะวันตก เช่น การนวดไทย การอบสมุนไพร การประคบ การพอกด้วยสมุนไพร หรือการพอกหน้า นวดหน้า²²

เทคนิคการนวดไทยสปาหลายๆ รูปแบบ จะช่วยให้ผู้นวดสามารถเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสมกับผู้รับบริการแต่ละราย ลักษณะเทคนิคการนวดไทยสปามีดังนี้

ก) นวดชิตตี้ (Shiatsu) คือ การนวดแบบญี่ปุ่น ซึ่งมีการผสมผสานศาสตร์การนวดทางตะวันตกกับศาสตร์ทางจีน โดยมีเชื่อว่าการกดบนจุดฝังเข็มจะช่วยให้เกิดความสมดุลของการไหลเวียนของลมปราณ โดยหลักการในการนวดแบบนี้ มนุษย์จะมี 12 เส้นลมปราณหลัก ซึ่งมีพลังงานที่เรียกว่า “ชี่” ไหลเวียนอยู่ และมี “หยิน” เกี่ยวข้องกับอาการอยู่นิ่งเพื่อผ่อนคลาย ส่วน “หยาง” เกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวการกระตุ้นความร้อนโดยการนวดประเภทนี้หลังจากนวดเสร็จแล้วจะมีอาการผ่อนคลายระดับลึก และมีชีวิตชีวาหลังการนวด

ข) การนวดทุยนา (Tui-na) เป็นการนวดแผนโบราณของจีน โดยใช้มือคลึงและผลัดบนร่างกาย ซึ่งจะบำบัดทั้งบนเส้นลมปราณและกล้ามเนื้อข้อต่อบาง เทคนิคการนวดชนิดนี้คือ การใช้วิธีอ้นิ้วและใช้ข้อนิ้วคลึงลงบนส่วนต่างๆ ของร่างกาย

ค) นวดจุดสะท้อนที่ฝ่าเท้า (Reflexology) อาจเรียกว่า การนวดฝ่าเท้า ซึ่งการนวดเท้านี้เมื่อพบว่ามีจุดกดเจ็บบนฝ่ามือและเท้า จะเป็นการสะท้อนถึงอาการเจ็บป่วยบนส่วนอื่นของร่างกาย

3) ไทยสปา (Thai Sapaya) หรือสปาไทย เป็นสถานบริการที่ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาของไทยเป็นหลัก ซึ่งชาวไทยมีชีวิตอยู่กับสายน้ำ ดำรงชีวิตด้วยสายน้ำมีน้ำตกร น้ำพุร้อน ลำธาร น้ำทะเล และยังมีภูมิปัญญาที่โดดเด่น เช่น การนวดไทย การใช้ลูกประคบ การอบสมุนไพร การใช้เครื่องรำไทย สมุนไพรไทย อาหารไทย ผลไม้ไทย และดนตรีไทย ซึ่งลงความเป็นศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยอย่างชัดเจน รวมไปถึงการบริการที่ใช้น้ำหรือไม้ใช้ก็ได้ โดยเน้นการใช้วิธีการทางธรรมชาติเป็นหลัก (Natural Treatment)²³

เทคนิคการนวดในประเภทไทยสปาเป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดขายให้กับชาวต่างชาติที่เข้ามาใช้บริการจำนวนมากซึ่งช่วยนำรายได้เข้าประเทศ ดังนั้น ผู้นวดจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจจนสามารถอธิบายได้ดีพอสมควรถึงความแตกต่างและประโยชน์ของการนวดแบบไทย ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะแบ่งได้ 2 แบบ ดังนี้

²² กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1.หน้า 55.

²³ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1.หน้า 56.

แบบที่ 1 การนวดแบบเชลยศักดิ์ วิธีการนวดเช่นนี้เป็นการใช้อวัยวะอื่นนอกจากมือ ได้แก่ สอก ท่อนแขน สันเท้า ในการนวด ซึ่งในการนวดก็มีหลากหลาย ทั้งการยืดกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะทำยืดกล้ามเนื้อขา การตัดกระดูกสันหลังซึ่งมีอยู่หลายจังหวะ ทั้งทำนอนหงาย นอนตะแคง และนั่ง รวมไปถึงการตัดกระดูกหลังระดับอก ซึ่งถ้าผู้มารับบริการไม่มีปัญหากระดูกสันหลังที่อาจเกิดอันตราย และหมอนวดมีความชำนาญแล้ว หลังการนวดแล้วจะรู้สึกสบายขึ้นทันที

แบบที่ 2 การนวดแบบราชสำนัก หรือการนวดอายุรเวท คือ การนวดที่ใช้ในพระราชวัง ดังนั้น ท่าต่างๆ จึงต้องสุภาพ และมักนวดโดยใช้นิ้วกดลงบนร่างกายเพื่อควบคุมน้ำหนักไม่ให้มากเกินไป

2.4 การแบ่งรูปแบบการนวดและสปาตามแบบสากล

ในแต่ละประเทศทั่วโลกจะมีหลักการจำแนกตามรูปแบบบริการสปาที่ไม่แตกต่างกันมากนักขึ้นอยู่กับก็นำมาประยุกต์ใช้หรือผสมผสานให้มีลักษณะโดดเด่นตามการวางตำแหน่งสถานที่บริการ หรือเป็นเอกลักษณ์สอดคล้องตามความต้องการของตลาดแต่ละกลุ่ม ซึ่งล้วนแสวงหาการบำบัดฟื้นฟูสุขภาพ ทั้งที่เป็นสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจให้ได้รับการผ่อนคลาย เพื่อเพิ่มพลังชีวิตสำหรับการจำแนกประเภทธุรกิจสปาตามหลักการของสมาพันธ์สปาระหว่างประเทศ (Internation Spa Association = ISPA) รูปแบบในประเทศไทยปัจจุบันมีหลากหลาย สามารถจัดแบ่งประเภทสปาตามการให้บริการแบบสากลออกเป็น 7 ประเภทด้วยกัน โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากสถานที่ดังต่อไปนี้²⁴

1) สปาสำหรับสมาชิก (Club Spa) คือ สถานที่บริการสปาที่จะให้บริการเฉพาะสมาชิกเท่านั้น ผู้ที่จะเข้ามาใช้บริการสปาประเภทนี้จะต้องสมัครสมาชิกกับทางสปาเสียก่อน ลูกค้ายาที่ไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกจะไม่สามารถใช้บริการได้ เนื่องจากทางสปาไม่ได้เปิดต้อนรับให้กับผู้ที่ใช้บริการเป็นรายครั้ง ซึ่งสปาประเภทนี้ยังไม่ค่อยได้รับความนิยมในประเทศไทยมากนัก

2) สปาทั่วไป หรือ สปาขนาดเล็ก (Day Spa) คือ สถานที่บริการสปาที่จัดตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนต่างๆ เพราะสปาประเภทนี้จะมีขนาดเล็ก ซึ่งผู้มาใช้บริการสามารถที่จะหาใช้บริการได้ง่าย โดยการให้บริการสปาประเภทนี้จะเป็นการให้บริการสปาในระยะสั้นๆ เช่น ครึ่งชั่วโมงถึง 45 นาที หรือ 1 ชั่วโมง เป็นต้น สปาประเภทนี้ค่อนข้างที่จะได้รับความนิยมเพราะมีราคาถูกและสามารถเข้าไปใช้บริการได้ง่ายเพราะอยู่ในแหล่งชุมชน อีกทั้งมีราคาที่ไม่แพงมากนัก

²⁴ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 49.

3) สปาในรีสอร์ทหรือโรงแรม (Hotel and Resort Spa) คือ สปาที่ตั้งอยู่ภายในหรือในบริเวณเดียวกับโรงแรมหรือรีสอร์ท โดยได้จัดบริการสปาไว้เป็นการบริการเสริมในโรงแรม โดยมีสถานที่ออกกำลังกาย อาหาร โปรแกรมบริการมักประกอบด้วย การนวดในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายสำหรับผู้คนที่ต้องการเปลี่ยนบรรยากาศ และต้องการหลีกเลี่ยงความจำเจในชีวิตประจำวัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าของตน และในขณะเดียวกันก็เปิดบริการให้ลูกค้าอื่นที่ไม่ได้พักในโรงแรมแห่งนั้น ซึ่งสปาประเภทนี้มักจะมีขนาดใหญ่กว่า Day Spa ทั่วไป²⁵

4) สปาที่ตั้งอยู่ในเรือสำราญ Cruise Ship Spa (ครุซชิปสปา) คือ สถานที่ให้บริการสปาที่ตั้งอยู่ในเรือสำราญ ซึ่งสปาประเภทนี้จะมีความไม่ใหญ่มากตามข้อจำกัดของพื้นที่ในเรือ และจะเน้นให้บริการเกี่ยวกับการนวดและการใช้น้ำเป็นหลัก เพื่อสร้างความผ่อนคลายให้กับลูกค้าบนเรือสำราญ สปาประเภทนี้จะมีลักษณะคล้ายกับสปาในโรงแรมหรือรีสอร์ท เพียงแต่สถานที่ตั้งจะอยู่บนเรือเท่านั้น

5) สปาในแหล่งน้ำแร่หรือน้ำพุร้อนธรรมชาติ (Mineral Spring Spa) คือ สปาที่ตั้งอยู่ในสถานที่ที่เป็นแหล่งน้ำพุร้อนหรือน้ำแร่ธรรมชาติ โปรแกรมการบริการจะเน้นการบำบัดโดยการใช้ความร้อนของน้ำหรือน้ำแร่ต่างๆ โดยสปาประเภทนี้จะพบได้มากในประเทศญี่ปุ่น และสถานที่ตามธรรมชาติที่มีการบริการ ซึ่งสปาแบบนี้ยังถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

6) สปาที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะ (Destination Spa) คือ สปาที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการดูแลสุขภาพเป็นหลักโดยมีที่พักอยู่ภายในบริเวณนั้น สปาประเภทนี้จะมีกิจกรรมเพื่อสุขภาพครบวงจร เช่น อาหารสุขภาพ การออกกำลังกาย การให้ความรู้ในด้านต่างๆ ซึ่งผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่มักจะมีความต้องการพำนักอยู่เป็นระยะเวลานาน เพื่อผ่อนคลายและปรับปรุงวิถีชีวิตให้ดีขึ้น ปรับความสมดุลของร่างกาย จิตใจ ลดน้ำหนัก และต้องการออกกำลังกายที่ถูกต้อง เป็นต้น โดยการสปาประเภทนี้จะมีทีมงานผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้พิจารณาจัด โปรแกรมให้เหมาะสมกับลักษณะสุขภาพของแต่ละบุคคล และสปาประเภทนี้มักตั้งอยู่ใกล้ทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์จากแหล่งธรรมชาตินั้น เข้ามาเป็นตัวช่วยในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ภูเขา ทะเล น้ำพุร้อน โคลน เป็นต้น²⁶

7) สปาเพื่อการรักษาพยาบาล (Medical Spa) คือ สปาที่ตั้งโดย พ.ร.บ.สถานพยาบาลโดยมีแพทย์และพยาบาลกำกับดูแล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำบัดรักษาสุขภาพและความสวยงาม โดยโปรแกรมการบริการจะประกอบด้วย โภชนาบำบัดและอาหารเพื่อสุขภาพ การออกกำลังกาย กิจกรรมเพื่อสุขภาพ การนวดในรูปแบบต่างๆ การบำบัดและดูแลลูกค้าโดยใช้ความรู้ด้านสุขภาพ

²⁵ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 50.

²⁶ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรธที่ 1. หน้า 51.

ซึ่งจะมีบริการทางการแพทย์ให้เลือกรักษาทั้งแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์แผนไทย แพทย์แผนจีน ฯลฯ และมีโปรแกรมการนวดที่รักษาอาการเจ็บป่วย เช่น การนวดกดจุด การบำบัดด้วยสมุนไพร การปรับโครงสร้างของร่างกาย การสะกดจิต การฝังเข็ม ศัลยกรรมผิวหนัง การต่อต้านริ้วรอย โดยผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่จะมีความต้องการพำนักระยะยาวและการบำบัดที่ชี้เฉพาะ เช่น การลดน้ำหนัก การออกกำลังกายที่ถูกต้อง การเลิกบุหรี่ เป็นต้น โดยจะมีทีมงานที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นผู้พิจารณาจัดโปรแกรมให้เหมาะสมกับลักษณะสุขภาพบุคคลแต่ละคน²⁷

²⁷ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 1. หน้า 51.